

Kirjallisuus- ja kokoelmahaut tietokannoista

Tapani Lahti
tapani.lahti@iki.fi

Biologiset kokoelmat -kurssi 3.3.2005

1

Tietokannat ja -verkot tiedonhaussa

- Viitetietokannat
- Digitaaliset julkaisut
- Kokoelmatietokannat
- Muut tietokannat
 - Havaintotietokannat
 - DNA-sekvenssitietokannat

2

Tietokannat

- Tietokannat ovat tiettyjen periaatteiden mukaan järjestettyjä pysyväisluonteisen datan säilytyspaikkoja
- Tietokannan data on erityisen hallintaohjelman valvonnassa
 - kyselyt
 - datan päivitys
 - käyttöoikeudet
 - samanaikaisten käyttäjien hallinta

3

Tieteellisen kirjallisuuden käyttö: kehitysvaiheet

- 1) Kirjaston hyllyjen selaus, eripainospyyntö
- 2) Painetut viite- ja abstraktijulkaisut
- 3) Viitetietokannat CD:llä
- 4) Viitetietokannat verkossa
- 5) Maksulliset julkaisut verkossa
- 6) Avoimet julkaisut verkossa

4

Kirjaston hyllyjen selaus, eripainospyyntö

- Kirjastojen tilaamat kirjat ja tieteelliset sarjat riippuvaisia käytettävissä olevista määrärahoista
- Tutkijat hyvin eriarvoisessa asemassa sijainnista riippuen
- Ennen kopiokoneita tutkijat lähettivät toisilleen eripainoksia postitettujen pyyntökorttien perusteella

5

Painetut viite- ja abstraktijulkaisut

- Helpottivat tieteellisen kirjallisuuden seuraamista luetteloimalla tietyn alan tieteellisissä sarjoissa painetut artikkelit ja julkaisemalla niiden tiivistelmät
- mm. Biological Abstracts, Zoological Record

6

Viitetietokannat CD:llä

- CD-levyillä julkaistujen viite- ja abstraktitietokantojen avulla oli mahdollista tehdä hakuja eri kriteerien mukaan
- Löydetyt viitteet ja abstraktit pystyi tulostamaan
- Päivitys määrävälein, uusi CD postissa

7

Viitetietokannat verkossa

- Internet-verkon ja erityisesti WWW:n yleistymisen myötä viite- ja abstraktitietokannat siirtyivät vähitellen saataville verkon kautta
- Etuna helppo päivitettävyyys
- Voivat edelleen olla maksullisia, suojaus käyttäjätunnuksen, IP-osoiteavaruuden tms. perusteella

8

Maksulliset julkaisut verkossa

- Koko toimitusprosessi muuttui vähitellen digitaaliseksi, ainoastaan lopputuote on painettu paperille
- Digitaalista jakelua on hidastanut yleiskäyttöisten jakeluformaattien puute
- Nykyäänkin useat julkaisut saatavilla monessa eri muodossa
Adobe PDF
HTML

9

Julkaisujen keskitetty lisensointi

- FinELib-hanke
- Ongelmana eri viitetietokantojen erilaiset käyttöliittymät: kullakin kustantajalla oma näkemyksensä siitä, miten julkaisuja halutaan hakea ja käyttää
- Palvelun käyttö yliopiston koneilta, mahdollista myös ulkopuolisilta koneilta proxyn välityksellä

10

Avoimet julkaisut verkossa

- Tieteellisten julkaisujen kustannusrakenne on omalaatuinen
- Ongelmana jatkuvasti kasvavat tieteellisten sarjojen tilausmaksut
- Verkkoon syntynyt ilmaisia tieteellisiä julkaisuja, jotka kilpailevat perinteisten painettujen sarjojen kanssa
kevyempi kustannusrakenne
ongelmana laadun ylläpito (referointi)

11

Portaalit

- Keskenään yhteensopimattomia käyttöliittymiä voidaan yhtenäistää portaalipalvelun alle
- NELLI: HY:n kirjastojen portaalipalvelu www.nelliportaali.fi
Viitetietokantoja
Julkaisutietokantoja
e-kirjoja
Hakuteoksia, sanakirjoja

12

Tilanne tällä hetkellä

- Kaikki oleelliset tuoreet sarjajulkaisut löytyvät digitaalimuodossa verkosta
HTML-muoto nopeaan tutkimiseen
PDF-muoto paperitulostukseen
- Kirjoja hyvin vähän saatavilla verkossa, jatkossa tilanne voi muuttua (mm. Amazon.comin projektit)
- Vanhoja klassikkojulkaisuja ei välttämättä löydy verkosta, ne täytyy edelleen hankkia kirjastosta

13

Kokoelmien käyttö: kehitysvaiheet

- 1) Sisäinen kirjanpito kortistojen avulla
 - 2) Sisäinen kirjanpito tietokoneella
 - 3) Luetteloiden jakelu levykkeellä tai CD:llä
 - 4) Suojattu luettelo verkossa
 - 5) Avoin luettelo verkossa
 - 6) Kuvitettu avoin luettelo verkossa
- Tulevaisuudessa kenties:
- 7) 3D-kuvitettu luettelo verkossa

14

Sisäinen kirjanpito kortistojen avulla

- Ennen mikrojen läpimurtoa paperipohjaiset kortistot ainoa mahdollisuus
- Ongelmana tarve hakea tietoa monilla eri kriteereillä, tarve luoda useita kortteja samasta kokoelmayksilöstä
Nimi
Keräyspaikka
Aika
Kerääjä

15

Sisäinen kirjanpito tietokoneella

- Työläin vaihe paperikortiston siirto koneelle
- Mahdollisti aineiston monipuolisen indeksoinnin ja aineiston lajittelun useiden eri kriteerien perusteella
- Myös tilastoinnit vaivattomasti
- Digitaalisen datan säilyttäminen vaati uudenlaisten taitojen omaksumista

16

Avoin luettelo verkossa

- Yhä useampi alunperin suljettu luettelo on avattu julkiseen käyttöön
- Joissakin maissa avoimuus on lakisääteistä
- Kaupalliset hyödyntämismahdollisuudet usein verrattain rajoitetut
- Luettelointi yleensä aloitettu arvokkaimmista näytteistä
tyypinäytteet
hävinneet ja uhanalaiset lajit

17

Kuvitettu avoin luettelo verkossa

- Kehittyneimmät luettelot tarjoavat perustietojen lisäksi esimerkiksi valokuvia näytteestä
- Mahdollistaa kokoelmien alustavan tutkimisen paikasta ja ajasta riippumatta, vähentää tarvetta matkustaa ja postittaa näytteitä
- Tulevaisuudessa mahdollisesti 3D-tekniikat tarjoavat entistä paremman palvelun

18

Tilanne tällä hetkellä

- Jatkuvasti uusia kokoelmatietokantoja tulee saataville verkon kautta
- Käyttöliittymät selainpohjaisia, muutoin paljon yksilöllisiä eroja
- Globaaleja portaalihankkeita, mm. GBIF (Global Biodiversity Information Facility) www.gbif.org

19

Muut tietokannat

- Näytetietojen lisäksi on olemassa laajoja tietokantoja ei-materiaalisista kokoelmista
- Nimistötietokannat, esim. The International Plant Names Index www.ipni.org
- DNA-sekvenssitietokannat
- Havaintotietokannat
- Esimerkkejä:
Eläinmuseo: rengastusrekisteri
Kasvimuseo: kasvistotietokanta KASTIKKA Artportalen (Ruotsi)

20

Kysy kuukkelilta

- Useimmat aloittavat tiedon hakemisen verkon hakukoneiden avulla
- Googlen avulla voi löytyä myös aiheeseen liittyviä hyviä "epävirallisia" sivustoja, ongelmana hyvien ja huonojen sivustojen tunnistaminen
- Esim. tieteellinen nimi hyvä lähtökohta, mutta löytää mm. luontaislääkintään liittyviä huuhaa-sivustoja

21